

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 341.01+342

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.1>

Л. Ніколенко,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки
Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»

ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. Принцип соціальної справедливості належить до найважливіших принципів на підставі яких здійснюється розвиток соціально справедливого суспільства та правової держави. Потреба соціальної справедливості загострюється в умовах економічних, політичних, соціальних, правових реформ та кризи, що відбувається у державі. Реформи, що проводяться в сучасний період ставлять, як одне із актуальних завдань, оновлення законодавства на підставі принципу соціальної справедливості.

Необхідність дослідження принципу соціальної справедливості також пов'язано зі зростанням військових конфліктів у світі, з падінням якості та рівня життя населення, зростанням бідності, зниженням доходів, зменшенням соціальних виплат, зростанням загрози міжнародного тероризму. Отже, позитивних та ефективних результатів можна досягти лише за умови, що всі відповідні реформи будуть здійснюватися при дотриманні принципу справедливості.

З 2009 року, за ініціативою ООН, 20 лютого у всьому світі відзначається Всесвітній день соціальної справедливості (World Day of Social Justice), що підкреслює значення соціальної

справедливості для всіх країн, як показника досягнення високого рівня розвитку держави, де головним критерієм є забезпечення прав особи на свободу та діяльність у всіх сферах життя та захист законних інтересів. У той же час, активізувалися дискусії щодо змісту цього принципу. З однієї сторони, тлумачення принципу соціальної справедливості є зрозумілим та прозорим, але, кожна держава визначає свій шлях дотримання та розвитку принципу соціальної справедливості.

У міжнародних правових актах неодноразово підкреслювалося, що справедливість і розвиток суспільства є взаємопов'язаними явищами. Стаття 2 Декларації соціального прогресу та розвитку 1969 року зазначає, що соціальний прогрес та розвиток забезпечують дотримання прав людини та соціальної справедливості, а швидке збільшення національного доходу, багатства та їх справедливий розподіл серед усіх членів суспільства лежать в основі будь-якого соціального прогресу (ст. 7) [1].

В соціальну справедливість можна вкладати різний сенс: філософський, правовий, соціальний, економічний та інший, але всі вони набувають полі-

тичного характеру та опосередковуються політикою держави. Тому, цікавим є дослідження особливостей принципу соціальної справедливості в різних державах в сучасний період.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання принципу соціальної справедливості розглядалися в працях таких вчених-юристів, як: І. Бахновська, Т. Гудіма, Р. Джабраїлов, М. Козюбра, О. Комарова, К. Легких, В. Малолітнева, Н. Мозоль, В. Опришко, Т. Прохоренко, В. Сокурченко, В. Устименко, В. Шаповал, Н. Шелевер, Ю. Шемшученко та інших поважних вчених. Але додаткової уваги потребує дослідження принципу справедливості в сучасний період в різних країнах.

Таким чином, **метою даної статті** є дослідження особливостей принципу соціальної справедливості в сучасний період.

Результати дослідження. Тлумачення принципу соціальної справедливості здійснювалося в залежності від умов та часу розвитку держави та суспільства. Спочатку враховувалися такі питання, як розподіл капіталу, власності та багатства. В сучасний період акцентується увага на правах людини, поліпшенні рівня життя маргіналізованих груп та виділяються п'ять основних універсальних критеріїв на яких базується принцип соціальної справедливості, а саме: доступ до ресурсів, рівність, участь у суспільному житті, різноманітність культур та права людини.

Доступ до ресурсів, в розумінні принципу соціальної справедливості, означає, що кожному надаються рівні можливості в різних сферах. Наприклад, житло, освіта, здоров'я, праця, відпочинок тощо.

Рівність означає, що кожний має рівні права, обов'язки та можливості для досягнення аналогічних результатів.

Під участю у суспільному житті розуміється, що кожен має, наприклад, право голосу, можливість

висловлювати свою думку, приймати участь в ухваленні рішень, що впливають на його життя тощо.

Різноманіття культур підкреслює відмінності між різними соціальними групами, але в той же час, дозволяє кожному розвиватися з врахуванням своїх культурних особливостей. Також підтримання різноманіття культур спрямовано на подолання дискримінації.

Кожна людина може здійснювати свої громадянські, економічні, політичні, культурні та інші права за своїм бажанням. Права людини захищаються не тільки на національному рівні, а й міжнародному (Міжнародний кримінальний суд, Рада ООН з прав людини, Європейський суд з прав людини).

Розвиненні держави будують свою політику на підставі принципу соціальної справедливості визначаючи його як показник досягнення високого рівня розвитку суспільства, де головним критерієм є забезпечення прав особи на свободу та діяльність у всіх сферах життя, а також захист прав та законних інтересів.

Принцип соціальної справедливості формується на підставі міжнародних нормативних актів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейський соціальний статут 1961 р., Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих – мігрантів і членів їх сімей 1990 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р. та ін.) і конституцій держав, які враховують не тільки універсальні стандарти, визначені світовою спільнотою, а й особливості національної ідентичності. Кожна держава тлумачить принцип соціальної справедливості з врахуванням своїх особливостей.

У Китаї концепція соціальної справедливості досліджується і розумі-

ється через призму як марксистської теорії, так і сучасних соціальних та економічних підходів. Китайські вчені розглядають соціальну справедливість як ключовий елемент у досягненні гармонійного суспільства, що відповідає цілям уряду щодо зниження соціальної нерівності та покращення добробуту громадян [2].

При тлумаченні принципу соціальної справедливості акцент робиться на колективні права та суспільний добробут, на відміну від західного підходу, орієнтованого на індивідуальні права. Це пояснюється впливом китайської соціалістичної системи на розуміння справедливості, важливістю перерозподілу ресурсів та забезпеченням рівного доступу до соціальних благ, таких як освіта, охорона здоров'я та житло. У той же час, на розвиток принципу справедливості впливають глобалізаційні процеси. Тому, китайські вчені все частіше звертаються до міжнародного досвіду, інтегруючи західні концепції соціальної справедливості з китайською реальністю з виокремленням особливої ролі держави у забезпеченні рівності та справедливості у суспільстві [3].

Отже, в соціальну справедливість в Китайській Народній Республіці розглядають як багатогранну концепцію, що сприяє створенню унікального підходу, який враховує як національні особливості з акцентом на державу, так і глобальні світові тенденції.

Щодо розуміння соціальної справедливості в європейських країнах, то наприклад, в Італії, як й в інших країнах, принцип соціальної справедливості визначається як концепція, яка спрямована на реалізацію прав людини, забезпечення рівності та доступу до основних соціальних та економічних благ. Значний вплив на впровадження принципу соціальної справедливості здійснило католицьке соціальне вчення, зокрема принцип субсидіарності, який виступає за соціальну справедливість шляхом розширення можливостей менших спіль-

нот, таких як сім'ї та місцеві групи, а не встановлення рішень вищими органами влади, в тому числі державою [4].

Конституція Італії містить статтю 3, яка зазначає, що всі громадяни мають рівний соціальний статус і є рівними перед законом, незалежно від статі, раси, мови, релігії, політичних поглядів, особистих чи соціальних умов. Обов'язком держави є усунення всіх економічних і соціальних перешкод, які, обмежуючи свободу і рівність громадян, перешкоджають повному розвитку особистості та участі всіх працівників у політичній, економічній і соціальній організації країни [5].

В італійському контексті вчені приділяють особливу увагу наступним аспектам:

– економічна рівність, а саме: можливість працевлаштування, справедлива оплата праці, розподіл різних благ і боротьба з бідністю, що особливо актуалізується в умовах глобалізації та економічних криз;

– соціальна інклюзія, а саме: інтеграція у суспільство вразливих груп (мігранти, люди з обмеженими можливостями). Міграційні процеси в Італії грають значну роль та впливають не тільки на економіку Італії, а й взагалі на розвиток держави [6];

– гендерна рівність спрямована на забезпечення рівного доступу до будь-яких можливостей незалежно від статі та віку;

– регіональна рівність. Кожен регіон Італії повинен рівномірно розвиватися в економічному та соціальному аспекті;

– екологічний та економічний баланс. В Італії, як і в інших країнах ЄС, обговорюються питання екологічної справедливості. Вчені досліджують, як екологічні та економічні рішення можуть бути справедливими для всіх верств суспільства, особливо в умовах кліматичних змін [7].

Соціальна справедливість в Італії включає не лише формальну рівність перед законом, а й фактичну рівність

можливостей, що вимагає активних заходів щодо усунення структурних бар'єрів та соціальної несправедливості.

Підхід до принципу соціальної справедливості у Франції глибоко укорінений в історичних цінностях Французької революції: свободі, рівності та братерстві. Вплив ініціатив соціальної справедливості на французьку політику та законодавство був значним. Були проведені реформи у різних секторах, включаючи освіту, охорону здоров'я та зайнятість. Законодавство, спрямоване на просування соціальної справедливості, часто призводило до змін у національній політиці, таких як введення заходів щодо захисту прав трудящих, покращення доступу до охорони здоров'я та підтримки соціально незахищених груп. Такі реформи також вплинули на міжнародну позицію Франції з прав людини та соціальної справедливості, оскільки країна прагне відстоювати ці принципи як усередині країни, так і на глобальному рівні [8].

Сучасна концепція розвитку принципу соціальної справедливості у Франції ґрунтується не тільки на ідеї дотримання прав людини, а й що це засіб досягнення сталого розвитку. Тому, свою політику в межах принципу соціальної справедливості французький уряд будує так, щоб жодний із фінансованих проектів та програм не порушував права людини, і щоб у всіх секторах вони були спрямовані на досягнення максимальної кількості позитивних ефектів для дотримання прав людини. Ключові питання соціальної справедливості сьогодні зосереджені навколо нерівності доходів, расової та етнічної дискримінації, гендерної нерівності, доступу до охорони здоров'я та імміграційних проблем. Екологічна справедливість також займає особливе місце, особливо в тому, як зміна клімату впливає на розвиток суспільства [9].

Слід підкреслити, що ініціативи щодо соціальної справедливості

можуть бути реалізовані через різні державні програми, в тому числі, спрямовані на перерозподіл багатства, державні субсидії, визначений механізм зайнятості населення, навіть узаконену дискримінацію привілейованих груп за допомогою штрафів та податків [10]. Таким чином, соціальна справедливість включає політичні, культурні, релігійні та сексуальні свободи і спрямована на звільнення суспільства від усіх несправедливих соціальних, політичних та ідеологічних обмежень [11].

Цікавим є досвід Японії щодо принципу соціальної справедливості, який формується під впливом як історичних, так і сучасних факторів, поєднуючи традиції з інноваційними підходами.

Вчені підкреслюють, що принцип соціальної справедливості повністю реалізується в системі соціального забезпечення. Японія має одну з найефективніших систем соціального забезпечення у світі, яка включає доступну систему охорони здоров'я, пенсій та соціальної допомоги. Система соціального забезпечення спрямована на забезпечення базових потреб громадян та зменшення соціальної нерівності [12].

Заслужують на увагу законодавчі норми спрямовані на забезпечення рівних можливостей працевлаштування, рівну оплату праці, заборону дискримінації на робочому місці, покращення умов праці для жінок та іноземців, що пов'язано з потребою у трудових ресурсах.

Японська культура, орієнтована колективізм і гармонію, сприяє підтримці принципу соціальної справедливості через неформальні і традиції. Важливим аспектом є прагнення до соціальної гармонії та запобігання конфліктам, що проявляється у системі рішень та відносин на всіх рівнях суспільства [13].

Підхід до визначення та розуміння принципу соціальної справедливості в Японії відрізняється від традиційного європейського: японці більше

прагнуть чуттєвої справедливості, ніж раціонального розуміння справедливості.

Взагалі, принцип соціальної справедливості у Японії реалізується через комплекс заходів, спрямованих на зниження соціальної нерівності, підтримку вразливих груп населення і забезпечення рівних можливостей всім громадянам. Ця система, хоч і стикається з викликами, такими як старіння населення та гендерна нерівність, залишається однією з найстійкіших та найефективніших у світі.

Висновки. З аналізу особливостей принципу соціальної справедливості в різних державах в сучасний період, можна визначити, що кожна з них формує свій шлях розвитку вказаного принципу, але в той же час, вони мають загальні особливості. Економічні, правові та політичні реформи в сучасних державах та формування на їх підставі таких соціальних інститутів, як толерантне громадянське суспільство та розвинена правова держава безпосередньо пов'язані з необхідністю дотримання принципу соціальної справедливості. Мета принципу соціальної справедливості не в зрівнянні всіх членів суспільства, а в наданні можливостей для досягнення аналогічних результатів. Принцип соціальної справедливості можна розглядати як аксіологічний принцип на якому базується розвиток сучасної держави.

Отже, можна зробити висновок, що принцип соціальної справедливості тісно пов'язаний з державною політикою, рівнем законодавства, типом та рівнем розвитку суспільства, панівною культурою та ментальністю населення, з тими цілями та завданнями, що визначає держава у своєму соціальному розвитку. Він пов'язаний не тільки з рівністю, а й вимогами вільного вибору щодо реалізації прав та гідного життя, що забезпечується законодавчим визначенням прав та свобод людини зумовлених економічним та політичним устроєм.

У статті досліджуються особливості принципу соціальної справедливості в сучасний період. Підкреслено, що кожна держава визначає свій шлях дотримання та розвитку принципу соціальної справедливості. Проаналізовано та виявлено особливості принципу соціальної справедливості в таких державах, як Китай, Японія, Італія, Франції. Тлумачення принципу соціальної справедливості здійснювалося в залежності від умов та часу розвитку держави та суспільства. Спочатку враховувалися такі питання, як розподіл капіталу, власності та багатства. В сучасний період акцентується увага на правах людини, поліпшенні рівня життя маргіналізованих груп.

Виокремлено п'ять основних універсальних критеріїв на яких базується принцип соціальної справедливості, а саме: доступ до ресурсів, рівність, участь у суспільному житті, різноманітність культур та права людини.

Зазначено, що розвинені держави будують свою політику на підставі принципу соціальної справедливості визначаючи його як показник досягнення високого рівня розвитку суспільства, де головним критерієм є забезпечення прав людини на свободу та діяльність у всіх сферах життя, а також захист прав та законних інтересів.

Принцип соціальної справедливості формується на підставі міжнародних нормативних актів і конституцій держав, які враховують не тільки універсальні стандарти, визначені світовою спільнотою, а й особливості національної ідентичності. Кожна держава тлумачить принцип соціальної справедливості з врахуванням своїх особливостей.

Підкреслено, що економічні, правові та політичні реформи в сучасних державах та формування на їх

підставі таких соціальних інститутів, як толерантне громадянське суспільство та розвинена правова держава безпосередньо пов'язані з необхідністю дотримання принципу соціальної справедливості.

Обґрунтовано, що принцип соціальної справедливості тісно пов'язаний з державною політикою, рівнем законодавства, типом та рівнем розвитку суспільства, панівною культурою та ментальністю населення, з тими цілями та завданнями, що визначає держава у своєму соціальному розвитку. Принцип соціальної справедливості можна розглядати як аксіологічний принцип на якому базується розвиток сучасної держави.

Ключові слова: принцип соціальної справедливості, міжнародний досвід, рівність прав, принципи права, справедливість.

Nikolenko L. Peculiarities of the principle of social justice in the modern period

The article examines the peculiarities of the principle of social justice in the modern period. It is emphasized that each state determines its own way of observing and developing the principle of social justice. The peculiarities of the principle of social justice in countries such as China, Japan, Italy, and France were analyzed and revealed. The interpretation of the principle of social justice was carried out depending on the conditions and time of development of the state and society. At first, such issues as the distribution of capital, property and wealth were taken into account. In the modern period, attention is focused on human rights, improving the standard of living of marginalized groups.

Five main universal criteria on which the principle of social justice is based are singled out, namely: access to resources, equality, participation in

public life, diversity of cultures and human rights.

It is noted that developed states build their policies on the basis of the principle of social justice, defining it as an indicator of achieving a high level of social development, where the main criterion is the provision of human rights to freedom and activity in all spheres of life, as well as the protection of rights and legitimate interests.

The principle of social justice is formed on the basis of international normative acts and state constitutions, which take into account not only the universal standards defined by the world community, but also the peculiarities of national identity. Each state interprets the principle of social justice taking into account its own characteristics.

It is emphasized that economic, legal and political reforms in modern states and the formation of social institutions based on them, such as a tolerant civil society and a developed legal state, are directly related to the need to observe the principle of social justice.

It is substantiated that the principle of social justice is closely related to state policy, the level of legislation, the type and level of development of society, the dominant culture and mentality of the population, with those goals and tasks that the state defines in its social development. The principle of social justice can be considered as an axiological principle on which the development of the modern state is based.

Key words: the principle of social justice, international experience, equal rights, principles of law, justice.

Література

1. Декларація соціального прогресу та розвитку: ухвалений 24-ю сесією ООН 11.11.1969 року. Liga Zakon. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU69001D?an=23&ed=1969_12_11

2. Li (李军), J., & Jha, G. Improving Education for a More Equitable World:

- Social Justice Perspectives*. *ECNU Review of Education*. 2024. № 7(2). P. 209–213.
3. Ma, B., Tan, Q. & Du, P. *Public Opinion and Social Justice in China*. *J OF CHIN POLIT SCI*. 2022. № 27. P. 619–636.
4. Thomas Patrick Burke. *The Origins of Social Justice: Taparelli d’Azeglio*. *Intercollegiate*. 2014. URL: <https://isi.org/intercollegiate-review/the-origins-of-social-justice-taparelli-dazeglio/>
5. *Constitution of Italy від 22 грудня 1947*. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1947/en/13703>
6. Ghirotto L. *Social Justice Education in Italy: A Qualitative Study of Migrant Students from a Capability Approach Perspective*. *Encyclopaideia*. 2012. XVI (34). P. 57–73. URL: https://www.researchgate.net/publication/254864468_Social_Justice_Education_in_Italy_A_qualitative_study_of_migrant_students_from_a_Capability_Approach_perspective
7. *The Five Principles of Social Justice*. July 30, 2020. *Kent State Online*. URL: <https://onlinedegrees.kent.edu/blog/five-principles-of-social-justice>
8. *French Social Justice*. *Vaia*. URL: <https://www.vaia.com/en-us/explanations/french/french-social-issues/french-social-justice/>
9. Coolsaet B., Deldruve V. *Exploring environmental justice in France: evidence, movements, and ideas*. *Environmental politics*. 2024. Vol. 33/ №. 5. P. 757–777.
10. *Social Justice*. *CFI*. 2022. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/social-justice/>
11. Kathleen Maas Weigert. *Social Justice: Historical and Theoretical Considerations*. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/304183964_Social_Justice_Historical_and_Theoretical_Considerations
12. Sugimoto Yoshio. *An Introduction to Japanese Society*. Cambridge University Press, 2010. 359 p.
13. Kingston Jeff. *Contemporary Japan: History, Politics, and Social Change since the 1980s*. John Wiley & Sons, 2013. 328 p.